КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.611
DOI https://doi.org/10.32782/klj/2026.3.37

Демідов І. І.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: 0009-0001-1646-2037

ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ НА РІВЕНЬ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. У цій статті розглядається, як повномасштабне вторгнення Росії вплинуло на рівень насильницьких злочинів в Україні, а також аналізуються основні тенденції змін у криміногенній ситуації під час воєнного стану. Це питання є дуже актуальним через безпрецедентні зміни у соціальному, економічному, демографічному та безпековому аспектах, що сталися в Україні після початку російської агресії у лютому 2022 року. Військові дії викликали значні зміни у суспільних відносинах, функціонуванні державних інституцій та повсякденному житті громадян, що, у свою чергу, вплинуло на структуру та динаміку злочинності.

У цій роботі досліджуються основні фактори, що суттєво впливають на розповсюдження насильницьких злочинів в умовах воєнного конфлікту. Зокрема, акцент робиться на аналізі таких важливих аспектів, як масове вимушене переселення населення, що спричиняє певні соціальні зрушення та виклики; погіршення загального соціально-економічного стану громадян, що призводить до збільшення соціальної напруги; психологічна травматизація людей внаслідок пережитого стресу та втрати; руйнування соціальних зв'язків, які раніше забезпечували стабільність і підтримку. Крім того, досліджується поширення посттравматичних стресових розладів серед населення та збільшення кількості людей, які мають досвід участі у бойових діях–фактор, що також впливає на психоемоційний стан суспільства. Не менш важливим є питання зростання доступності вогнепальної зброї для цивільних осіб, що підвищує ризик насильницьких дій. Особлива увага приділяється дослідженню впливу згаданих факторів на зростання вчинення таких серйозних злочинів, як умисні убивства, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, випадки домашнього насильства, злочини проти статевої свободи та недоторканності особи, а також інші види насильницьких кримінальних правопорушень.

Проаналізовано зміни у структурі насильницької злочинності під час воєнного стану та визначено основні тенденції її розвитку. Виявлено, що поряд із звичними формами насильства зростає вплив нових криміногенних ризиків, обумовлених війною. Серед них – незаконний обіг зброї, військові травми у населення, соціальна дезадаптація певних груп громадян та підвищення рівня агресії в суспільстві. Також наголошується на складності об'єктивної оцінки статистики злочинності через тимчасову окупацію окремих регіонів України та обмежені можливості правоохоронних органів у документуванні деяких кримінальних правопорушень.

У статті приділено значну увагу дослідженню особливостей реалізації державної політики, спрямованої на протидію насильницькій злочинності під час воєнного стану. В документі здійснено ретельний аналіз сучасних підходів до профілактики кримінальних правопорушень, з метою визначення ефективних стратегій та інструментів, які можуть сприяти зниженню рівня злочинності в особливий період напруженості. Зокрема, надано рекомендації щодо перспективних напрямків вдосконалення діяльності правоохоронних органів. Акцентовано на тому, що для ефективної боротьби з насильницькою злочинністю є вкрай важливим застосування комплексного підходу. Цей підхід повинен інтегрувати в собі не лише кримінально-правові та кримінологічні заходи, але й соціально-психологічні та організаційні дії, що сприятимуть більш гармонійному вирішенню проблеми в цілому.

© Демідов І. І., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

За результатами проведеного дослідження зроблено висновок, що повномасштабне вторгнення суттєво вплинуло на характер і структуру насильницької злочинності в Україні, сформувавши нові криміногенні виклики для держави та суспільства. Встановлено необхідність удосконалення механізмів запобігання насильницьким злочинам, посилення міжвідомчої взаємодії суб'єктів протидії злочинності та впровадження ефективних заходів соціальної адаптації населення в умовах війни та післявоєнного відновлення держави.

Ключові слова: *насильницька злочинність, воєнний стан, повномасштабне вторгнення, криміногенна ситуація, злочинність в умовах війни, домашнє насильство, умисне вбивство, кримінологія, протидія злочинності, безпека суспільства.*

Demidov I. I. The impact of the full-scale invasion on the level of violent crime in Ukraine

Abstract. The article delves into the profound impact that the full-scale invasion by the Russian Federation has had on the incidence of violent crime within Ukraine. It provides an in-depth analysis of the predominant trends that have emerged in the criminogenic environment under the imposed martial law. This topic is particularly pertinent, owing to the unprecedented shifts in social, economic, demographic, and security landscapes that Ukraine has faced since the onset of comprehensive armed aggression in February 2022. The military confrontations have not only altered social dynamics but have also disrupted the operations of state institutions and transformed the everyday realities of Ukrainian citizens. Consequently, these disruptions have exerted a substantial influence on both the structure and evolution of criminal activities.

The research scrutinizes several pivotal factors that have contributed to the proliferation of violent crimes during this wartime period. Among these factors are the forced displacement of large population groups, the deterioration of citizens' socio-economic conditions, and widespread psychological trauma. Additionally, there is a disruption of social bonds and an increase in post-traumatic stress disorders, further complicated by a growing population with direct combat experience. The situation is exacerbated by the heightened availability of weapons. The article pays particular attention to how these factors specifically impact the occurrence of intentional homicides, severe bodily injuries, domestic violence episodes, and offenses against sexual freedom and integrity, in addition to other violent criminal acts.

The unique characteristics and evolving patterns of violent crime within the context of martial law have been carefully examined, revealing key trends that highlight how such crime develops under these circumstances. It has been determined that in addition to the traditional manifestations of violent crime, there are emerging criminogenic risks directly linked to the aftermath of war. These risks manifest in various forms such as the illegal trafficking of arms, psychological trauma related to military activities, and the social maladjustment affecting certain groups of citizens. Moreover, there is an observed increase in the levels of aggression permeating throughout society. Concurrently, the challenges associated with accurately assessing crime statistics are underscored, primarily due to the temporary occupation of specific regions in Ukraine, which hampers the capacity of law enforcement agencies to effectively document certain criminal acts.

Furthermore, the analysis extends to an exploration of the state's policies aimed at tackling violent crime amidst martial law. It delves into current strategies for crime prevention and highlights potential avenues for enhancing the operations of law enforcement agencies. The discussion underscores the critical importance of adopting a multi-faceted approach to combat violent crime, which should integrate measures rooted in criminal law, criminology, socio-psychological insights, and organizational strategies. The article posits that only through such a comprehensive framework can effective action be taken to mitigate and manage violent crime effectively during such complex times.

Based on the results of the study, it is concluded that the full-scale invasion has significantly affected the nature and structure of violent crime in Ukraine, creating new criminogenic challenges for the state and society. The necessity of improving mechanisms for preventing violent crimes, strengthening interagency cooperation among crime prevention actors, and implementing effective measures for social adaptation of the population during wartime and in the post-war recovery period is emphasized.

Key words: *violent crime, martial law, full-scale invasion, criminogenic situation, crime during wartime, domestic violence, intentional homicide, criminology, crime prevention, public safety.*

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, яке відбулося 24 лютого 2022 року, стало рушійною силою для значних змін у всіх аспектах суспільного життя країни. Цей напад створив один із найсерйозніших викликів щодо збереження національної безпеки та стабільності держави. Наслідки війни виявилися надзвичайно серйозними: вона призвела до втрат численних людських життів, масового руйнування критично важливої інфраструктури та створення масштабної гуманітарної кризи. Окрім цього, війна істотно змінила криміногенну ситуацію в Україні, в якій тепер

спостерігаються нові тенденції у злочинності, що потребують глибокого наукового аналізу та розробки дієвих механізмів державного реагування.

Особливий акцент серед негативних наслідків війни слід відвести проблемі насильницької злочинності, яка спрямована проти фундаментальних цінностей: життя, здоров'я, свободи та безпеки кожної людини. Військові дії супроводжуються значним підвищенням рівня суспільної напруги, зростанням випадків психологічної травматизації серед населення, що разом із поширенням агресивних моделей поведінки, вимушеним переселенням мільйонів громадян, погіршенням соціально-економічних умов життя та підвищенням доступності зброї утворює нові ризики для вчинення насильницьких кримінальних правопорушень і створює нові виклики перед суспільством у сенсі криміногенної небезпеки.

Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що в умовах війни злочинність із застосуванням насильства починає набувати нових, раніше не характерних форм та особливостей прояву. Окрім вже відомих типів насильницьких злочинів, як-от умисні вбивства, тяжкі тілесні ушкодження, випадки домашнього насильства та злочини, що посягають на статеву свободу і недоторканність особи, з'являється зростаючий вплив різноманітних факторів, пов'язаних із станом війни. Зокрема, це стосується незаконного обігу зброї, поширених посттравматичних стресових розладів серед населення, соціальної дезадаптації окремих його груп та загального підвищення рівня агресивності у суспільстві.

Одночасно об'єктивна оцінка рівня насильницької злочинності в Україні за часів воєнного стану стає складним завданням, ускладненим рядом факторів. До цих факторів відносяться тимчасове окупаційне становище деяких територій, активні бойові дії, вимушене переселення великої кількості громадян, а також обмежені можливості правоохоронних органів у документуванні правопорушень. Зміни в пріоритетах діяльності державних органів також суттєво впливають на достовірність статистичних даних про злочинність і ускладнюють виконання комплексного кримінологічного аналізу ситуації.

Дослідження взаємозв'язку між наслідками війни та змінами у рівні насильницької злочинності потребує особливої уваги, оскільки це питання має критичне значення для розуміння сучасної безпекової ситуації в державі. Визначення основних криміногенних факторів, які виникли або значно посилилися внаслідок повномасштабного військового вторгнення, є надзвичайно важливим. Проте, не менш вагомо оцінити, яким чином ці фактори впливають на загальний рівень безпеки в країні.

Поряд з цим критично важливо шукати ефективні шляхи для вдосконалення механізмів запобігання насильницьким злочинам, як під час активних бойових дій, так і в період післявоєнного відновлення України.

Таким чином, проведення всебічного дослідження впливу війни на динаміку насильницької злочинності в Україні обумовлено необхідністю виявлення новітніх тенденцій у галузі розвитку злочинності, а також оцінки нових криміногенних загроз, що постають перед суспільством. Це дослідження спрямоване на розроблення науково обґрунтованих рекомендацій, які можуть значно покращити державну політику у сфері протидії насильницьким кримінальним правопорушенням. Зокрема, актуальним є пошук таких рекомендацій в умовах як війни, так і процесу повоєнної відбудови держави, що потребує комплексного підходу й зважених рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика насильницької злочинності традиційно посідає важливе місце у вітчизняних кримінально-правових, кримінологічних та соціологічних дослідженнях. Питання причин, умов, динаміки та механізмів запобігання насильницьким злочинам у різні періоди розвитку держави були предметом наукових розвідок багатьох українських учених. Значний внесок у дослідження насильницької злочинності, її кримінологічної характеристики та шляхів протидії здійснили О. Джужа, В. Голіна, А. Закалюк, В. Кудрявцев, О. Кальман, В. Василевич, Б. Головкін та інші науковці. У їхніх працях досліджувалися теоретичні засади насильницької злочинності, особливості її проявів, особа злочинця, криміногенні фактори та напрями вдосконалення системи профілактики злочинності.

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації, яке відбулося в 2022 році, науковий інтерес до вивчення проблем злочинності, що виникає в умовах воєнного стану, значно зріс. Цей підвищений інтерес пояснюється тим, що воєнний стан змінив основоположні умови, за яких функціонують суспільство і держава, а це, своєю чергою, вплинуло на природу кримінальних правопорушень та роботу правоохоронних органів. У зв'язку з цими змінами, дослідження стали фокусуватися на таких важливих питаннях, як трансформація криміногенної ситуації під впливом активних воєнних дій. Дослідники аналізують зміну структури злочинності, з'ясовують кримінологічні ризики, характерні для воєнного часу, та вивчають специфічні особливості підтримання правопорядку в умовах збройного конфлікту.

Серед сучасних українських дослідників значну увагу проблемам злочинності в умовах війни приділяють Б. Головкін, В. Голіна, О. Литвинов, В. Борисов, В. Батиргареєва, А. Бабенко та інші. У своїх працях науковці наголошують, що війна виступає потужним криміногенним фактором, який впливає не лише на кількісні показники злочинності, а й на її якісні характеристики. Дослідники звертають увагу на зростання соціальної напруги, погіршення психологічного стану населення, поширення наслідків бойової травматизації, вимушене переміщення населення та інші чинники, які можуть сприяти вчиненню насильницьких кримінальних правопорушень.

Окремий напрям сучасних наукових досліджень становлять питання впливу воєнного стану на права людини, громадську безпеку та діяльність правоохоронних органів. Зокрема, М. Савчин, М. Гнатовський, М. Корнієнко, Х. Маркович та інші дослідники аналізують особливості функціонування державних інституцій в умовах війни, обмеження окремих прав і свобод людини та вплив безпекових викликів на суспільні процеси. У контексті дослідження насильницької злочинності зазначені праці мають важливе значення, оскільки дозволяють комплексно оцінити вплив воєнного стану на криміногенну ситуацію в державі.

Сучасні дослідження значною мірою зосереджені на окремих аспектах злочинності під час війни. До цих аспектів належать воєнні злочини, колаборація, незаконний обіг зброї, злочини проти основ національної безпеки та специфіка роботи правоохоронних органів під час воєнного стану. Однак питання про вплив масштабного вторгнення на рівень насильницької злочинності досі не отримало всебічного висвітлення в українській юридичній науці.

До того ж відсутність завершеної статистичної бази і постійно змінна безпекова ситуація роблять складним проведення повноцінних кримінологічних досліджень динаміки насильницьких злочинів у період воєнного стану. Багато наукових висновків наразі ґрунтуються на попередніх статистичних даних, окремих регіональних дослідженнях та прогнозах, що підкреслює необхідність подальшого збору емпіричного матеріалу та його наукового аналізу.

Аналіз наукової літератури демонструє наявність вагомого вкладу вивчених напрацювань у сфері дослідження насильницької злочинності та кримінологічних наслідків, що виникають під час війни. Однак питання стосовно впливу повномасштабного вторгнення на рівень насильницької злочинності в Україні залишається недостатньо розробленим і потребує глибокого та всебічного дослідження. Особливо важливим є визначення зв'язку між наслідками воєнних дій і змінами в структурі насильницької злочинності, а також виявлення нових факторів, що сприяють криміналізації суспільства. Важливим напрямком є розробка ефективних механізмів запобігання злочинам насильницького характеру, що враховують специфіку правопорушень у контексті воєнного стану і в період післявоєнного відновлення країни.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну істотно змінило криміногенну ситуацію в державі та вплинуло на характер, структуру й динаміку злочинності. Насильницька злочинність у цьому контексті потребує особливої уваги, оскільки вона безпосередньо посягає на життя, здоров'я, фізичну та психічну недоторканність людини. В умовах воєнного стану такі посягання набувають нових форм, а традиційні криміногенні фактори

посилюються наслідками бойових дій, масового переміщення населення, соціально-економічної нестабільності, психологічної травматизації та зростання доступності зброї.

Ю. Орлов, досліджуючи злочинність і протидію їй в умовах війни, зазначає, що збройна агресія формує особливу криміногенну обстановку, у межах якої кримінально-правова політика держави має виступати системною реакцією на нові загрози [1, с. 8–39]. Погоджуючись із цією позицією, вважаємо, що насильницьку злочинність у період воєнного стану не можна аналізувати лише через кількісні статистичні показники. Вона потребує комплексного кримінологічного підходу, який враховує не лише кількість зареєстрованих злочинів, а й рівень латентності, особливості документування правопорушень, зміну пріоритетів правоохоронної діяльності та вплив воєнних факторів на поведінку особи.

Одним із ключових наслідків повномасштабного вторгнення стало порушення звичних соціальних зв'язків та стабільних форм життєдіяльності населення. Вимушене переміщення громадян, втрата житла, роботи, джерел доходу, руйнування сімейних і професійних зв'язків створюють умови для зростання рівня соціальної напруги. На нашу думку, саме поєднання економічної нестабільності, психологічного виснаження та відчуття небезпеки може виступати одним із факторів, що підвищує ризик насильницької поведінки як у публічній, так і в сімейно-побутовій сфері.

Т. Мельничук обґрунтовує, що збройна агресія та військові дії суттєво трансформували криміногенну ситуацію в Україні у її якісних і кількісних характеристиках, а кримінальна юстиція в умовах війни фактично стала системою постійного ризик-менеджменту [2, с. 406]. Особливо важливим є висновок дослідниці про те, що тимчасова окупація територій, активні бойові дії та руйнування інфраструктури істотно ускладнюють офіційне виявлення, реєстрацію та розслідування кримінальних правопорушень [2, с. 406]. На нашу думку, це означає, що офіційні статистичні дані щодо насильницької злочинності в умовах війни не завжди відображають реальний масштаб проблеми, оскільки значна частина злочинів може залишатися невиявленою або недокументованою.

Суттєвим криміногенним фактором є поширення зброї серед населення. В умовах активних бойових дій збільшується кількість необлікованої, трофейної, втраченої або незаконно переміщеної зброї, яка в подальшому може використовуватися для вчинення насильницьких кримінальних правопорушень. Т. Мельничук звертає увагу на те, що після початку війни у громадян на руках опинилася значна кількість необлікованої зброї, а кількість злочинів, учинених із використанням вогнепальної зброї, у 2022 році зросла майже у 6,5 раза порівняно з 2021 роком [2, с. 407]. Вважаємо, що зазначена обставина є однією з найбільш небезпечних для післявоєнного періоду, оскільки неконтрольований обіг зброї може сприяти збільшенню кількості умисних убивств, тяжких тілесних ушкоджень, розбійних нападів та інших насильницьких злочинів.

Аналіз динаміки насильницької злочинності в умовах війни є неоднозначним. З одного боку, логічним є збільшення певних видів насильницьких злочинів через загальне зростання агресивності, травматизацію населення та легкий доступ до зброї. З іншого боку, офіційна статистика може показувати зниження деяких категорій злочинів унаслідок міграції населення, тимчасової окупації територій, неможливості потерпілих звернутися до правоохоронних органів або складнощів у належному документуванні кримінальних правопорушень. Отже, статистичні дані воєнного періоду слід оцінювати обережно, зважаючи на їхню можливу неповноту.

М. Хавронюк, досліджуючи злочинність в Україні у 2019–2024 роках, звертає увагу на те, що у 2022–2024 роках кількість облікованих кримінальних правопорушень збільшувалася попри істотне зменшення кількості населення України [3, с. 297]. Особливо показовим є те, що у структурі найбільш поширених кримінальних правопорушень у 2022–2024 роках суттєво змінилося співвідношення окремих груп злочинів, а серед найбільш облікованих правопорушень з'явилися статті, безпосередньо пов'язані з воєнним часом [3, с. 298–299]. На нашу думку, це свідчить не лише про кількісне зростання злочинності, а й про її якісну трансформацію під впливом війни.

Водночас М. Хавронюк зазначає, що у 2022–2024 роках стало менше випадків спричинення тілесних ушкоджень, побоїв і домашнього насильства, що може бути пов'язано з підвищенням латентності таких кримінальних правопорушень [3, с. 299]. Вважаємо, що зменшення офіційних показників не завжди означає фактичне зменшення насильства. В умовах війни потерпілі можуть не звертатися до поліції через переміщення, страх, залежність від кривдника, відсутність доступу до правоохоронних органів або недовіру до можливості ефективного захисту. Особливо це стосується домашнього насильства, яке традиційно має високий рівень латентності.

Окремим напрямом дослідження є воєнно-насильницька злочинність проти цивільного населення. В. Сокуренко аналізує стан воєнно-насильницької злочинності в контексті міжнародного збройного конфлікту та звертає увагу на значний обсяг кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням законів і звичаїв війни [4, с. 154–167]. За результатами дослідження науковця, частка воєнно-насильницьких злочинів щодо цивільних осіб у загальній структурі відповідної злочинності становить приблизно 70% від офіційно зареєстрованих статистичних даних [4, с. 154]. На нашу думку, це свідчить про те, що насильницька злочинність у сучасних умовах не обмежується загальнокримінальними проявами, а охоплює також злочини, безпосередньо пов'язані зі збройною агресією.

Особливу увагу слід приділити тому факту, що злочини, які ґрунтуються на воєнному насильстві проти цивільних осіб, характеризуються надзвичайно високим рівнем суспільної небезпеки. У цьому контексті йдеться про такі важкі правопорушення, як умисні вбивства, катування, жорстоке поводження з жертвами, сексуальне насильство, незаконні затримання й утримання, насильницькі зникнення та інші види зазіхань на особу і її гідність. Зазначені злочини не тільки порушують конкретні статті кримінального законодавства України, але й мають серйозні міжнародно-правові аспекти. Це пов'язано з тим, що вони можуть бути класифіковані як воєнні злочини або злочини проти людяності, набуваючи статусу об'єктів переслідування на міжнародній арені. Важливо відзначити, що для ґрунтовного дослідження цих злочинів потрібно враховувати положення не лише кримінального права України, але й застосовувати норми міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права, щоб забезпечити всебічний та адекватний аналіз ситуації.

А. Боровик, досліджуючи детермінанти сучасної злочинності в Україні, зазначає, що в умовах воєнного стану сформувався специфічний, новий за своєю соціально-правовою природою комплекс причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень [5, с. 203–204]. Підтримуючи зазначену позицію, вважаємо, що насильницька злочинність у період повномасштабного вторгнення формується під впливом одночасної дії традиційних і нових детермінант. До традиційних можна віднести низький рівень правової культури, зловживання алкоголем, сімейні конфлікти, маргіналізацію, безробіття, а до нових – бойову травматизацію, вимушене переміщення, доступність зброї, втрату житла, досвід окупації, полону, катувань або втрати близьких.

На наш погляд, психологічний аспект насильницької злочинності заслуговує на особливу увагу, оскільки війна створює тривалий стан стресу для значної частини суспільства. Громадяни постійно перебувають під впливом небезпеки через часті повітряні тривоги, втрату стабільності, непевність у майбутньому, а також через пережите насильство або втрату близьких людей. У таких умовах зростає ризик появи агресивних реакцій, побутових конфліктів, домашнього насильства і навіть імпульсивних злочинів, спрямованих на шкоду життю та здоров'ю. Водночас, варто зазначити, що не кожна психологічна травма безпосередньо веде до злочинної поведінки. Тому важливо обговорювати не прямий зв'язок між війною і злочинністю, а радше підвищення кримінологічних ризиків за умов, коли бракує належної соціальної, психологічної та правової підтримки.

Окремо слід звернути увагу на проблему домашнього насильства в умовах війни. Повномасштабне вторгнення змінило сімейні відносини, економічне становище домогосподарств, рівень доступу до допомоги та можливості

потерпілих залишити небезпечне середовище [6]. Втрата роботи, переміщення, проживання у тимчасових місцях, залежність від одного члена сім'ї, травматизація та загальна напруга можуть посилювати ризики насильства в сім'ї. Вважаємо, що офіційна статистика домашнього насильства в період війни потребує особливо обережної інтерпретації, оскільки зниження кількості зареєстрованих випадків може свідчити не про фактичне покращення ситуації, а про зниження можливостей звернення по допомогу.

Не менш важливим є вплив війни на діяльність правоохоронних органів. У перші місяці повномасштабного вторгнення значна частина ресурсів держави була спрямована на оборону, евакуацію населення, протидію диверсійним групам, документування воєнних злочинів, забезпечення правопорядку в умовах надзвичайної ситуації [7]. Це об'єктивно вплинуло на можливості виявлення та розслідування загальнокримінальних насильницьких злочинів. На нашу думку, у таких умовах особливо важливо посилювати спроможність правоохоронної системи не лише реагувати на вже вчинені злочини, а й здійснювати профілактичну роботу з групами ризику.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що вплив повномасштабного вторгнення на рівень насильницької злочинності є багатовимірним. Він проявляється не лише у зміні кількості зареєстрованих злочинів, а й у трансформації їх структури, способів вчинення, мотивів, суб'єктного складу та умов латентності. З одного боку, війна породжує нові види насильницьких посягань, пов'язаних із агресією держави-окупанта проти цивільного населення [8]. З іншого боку, вона посилює внутрішні криміногенні ризики, що можуть проявлятися у зростанні побутового насильства, злочинів із використанням зброї, конфліктів на ґрунті соціальної напруги та психологічної травматизації.

Вважаємо, що протидія насильницькій злочинності в умовах війни повинна здійснюватися комплексно. По-перше, необхідно забезпечити належний контроль за обігом зброї та створити ефективні механізми її обліку, вилучення і легалізованого контролю після завершення бойових дій. По-друге, важливо посилити систему реагування на домашнє насильство та забезпечити потерпілим реальний доступ до захисту незалежно від місця проживання або статусу внутрішньо переміщеної особи [9]. По-третє, слід розвивати психологічну підтримку для військовослужбовців, ветеранів, членів їхніх сімей, внутрішньо переміщених осіб та осіб, які пережили окупацію або полон. По-четверте, необхідно вдосконалити статистичний облік насильницьких злочинів в умовах війни з урахуванням латентності та регіональних особливостей [10].

Таким чином, повномасштабне вторгнення істотно вплинуло на рівень і характер насильницької злочинності в Україні. Війна не лише створила нові криміногенні загрози, а й ускладнила виявлення, реєстрацію та розслідування відповідних кримінальних правопорушень. На нашу думку, подальше наукове дослідження цієї проблеми має бути спрямоване на поєднання кримінологічного аналізу статистичних даних, вивчення латентності насильницьких злочинів, оцінку впливу психологічної травматизації населення та розроблення практичних рекомендацій для правоохоронних органів, органів державної влади і соціальних служб.

Висновки. Дослідження показало, що повномасштабне вторгнення Російської Федерації стало ключовим фактором зміни криміногенної ситуації в Україні, суттєво вплинувши на характер, структуру й розвиток насильницької злочинності. Війна спричинила значні соціальні, економічні, демографічні та психологічні зміни, які безпосередньо відобразилися на стані громадської безпеки та створили нові криміногенні виклики для країни. Аналіз виявив, що насильницька злочинність у контексті воєнного стану зазнала якісних змін.

Окрім традиційних насильницьких злочинів, таких як цілеспрямовані вбивства, тяжкі тілесні ушкодження, домашнє насильство та злочини проти статевої свободи й недоторканності особи, з'явилися нові форми насильницьких дій. Вони безпосередньо пов'язані з озброєною агресією, військовими злочинами, незаконною торгівлею зброєю та психологічними наслідками бойових дій для населення.

Доведено, що війна є могутнім фактором, який значно впливає на криміногенну ситуацію в суспільстві. Військові конфлікти не лише

змінюють кількісні показники злочинності, але й суттєво трансформують її якісні характеристики. У період повномасштабного вторгнення, до основних причин зростання насильницької злочинності можна віднести кілька ключових факторів. По-перше, це безконтрольне поширення зброї серед цивільного населення, що створює додаткову загрозу безпеці. По-друге, значне погіршення соціально-економічного становища громадян призводить до зростання соціальної напруги та економічної нестабільності. Вимушене переміщення населення через бойові дії також підриває усталені соціальні зв'язки та структури. Ці обставини, в поєднанні з психологічними травмами, такими як посттравматичний стресовий розлад, ведуть до зростання рівня агресії та порушення міжособистісних відносин.

Комплексний вплив цих факторів створює значні ризики підвищення насильницьких кримінальних правопорушень як в публічних місцях, так і в особистому житті громадян. Встановлено, що на тлі війни об'єктивна оцінка рівня насильницької злочинності стає особливо складною через кілька ускладнюючих обставин. До них належать високий рівень латентності певних категорій злочинів, тимчасова окупація частини території країни, переміщення великих груп населення, а також обмеженість можливостей правоохоронних органів щодо повноцінного документування кримінальних правопорушень у зонах активних бойових дій. Через це офіційні статистичні дані вимагають всебічного аналізу та глибокого осмислення з урахуванням фактичних умов воєнного часу.

Особливу увагу варто звернути на проблему незаконного обігу зброї та її вплив на рівень насильницьких злочинів. Значне поширення зброї серед цивільного населення в умовах війни створює додаткові загрози для суспільної безпеки та може стати одним із ключових криміногенних чинників у післявоєнний період. У цьому контексті формування ефективної системи контролю за обігом зброї та запобігання її незаконному використанню має бути одним із пріоритетних напрямів державної політики. Дослідження також показало необхідність звернути підвищену увагу на проблеми домашнього насильства та інших форм насильства в сімейно-побутовій сфері. Військовий стан, економічні труднощі, психологічне виснаження населення та інші негативні наслідки війни можуть збільшити конфліктність у сімейних стосунках і підвищити ризики вчинення насильницьких дій щодо найбільш вразливих категорій людей.

Ефективна боротьба з насильницькою злочинністю під час війни та в процесі післявоєнного відновлення в Україні повинна базуватися на комплексному підході, який об'єднує кримінально-правові, кримінологічні, соціальні, психологічні та організаційні заходи. Такий підхід слід спрямувати на вдосконалення роботи правоохоронних органів, підвищення ефективності профілактики, розвиток системи психологічної допомоги для населення, підтримку внутрішньо переміщених осіб, соціальну адаптацію ветеранів та посилення контролю за незаконним обігом зброї.

Повномасштабне вторгнення значно вплинуло на рівень і характер насильницької злочинності в Україні, створивши нові загрози для системи кримінальної юстиції. Подальші наукові дослідження повинні зосередитися на вивченні довгострокових наслідків війни для стану злочинності, вдосконаленні механізмів кримінологічного прогнозування та розробленні ефективних моделей запобігання насильницьким правопорушенням у період післявоєнного відновлення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія. Харків : Право, 2023. 252 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/0f42a5da-09e6-48d0-bf93-4341d2b5e98b (дата звернення: 24.06.2026).

2. Мельничук Т. В. Організована злочинність та нелегальні ринки в умовах російської війни в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 3. С. 405–411. URL: https://www.lsej.org.ua/3_2023/94.pdf (дата звернення: 24.06.2026).

3. Хавронюк М. І. Злочинність в Україні у 2019–2024 роках: рівень, структура, динаміка, прогнози. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2025. Вип. 89. Ч. 3. С. 295–303. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/07/46-3.pdf (дата звернення: 24.06.2026).

4. Сокуренко В. В. Кримінологічний аналіз стану воєнно-насильницької злочинності проти цивільного населення в контексті збройного конфлікту в Україні. Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка. 2024. Вип. 2. Ч. 2. С. 154–167. URL: https://dspace.univd.edu.ua/items/68f17abd-d05a-4919-90b2-1a997ef4745a (дата звернення: 24.06.2026).

5. Боровик А. В. Про детермінанти сучасної злочинності в Україні. Juris Europensis Scientia. 2026. Вип. 1. С. 200–205. URL: https://jes.nuoua.od.ua/archive/1_2026/36.pdf (дата звернення: 24.06.2026).

6. *United Nations Population Fund (UNFPA). Voices from Ukraine Advocacy Brief: An Overview of Gender-Based Violence in Ukraine*. 2025. URL: https://ukraine.unfpa.org/en/publications/voices-ukraine-brief-2024 (дата звернення: 08.07.2026).

7. Дручек О., Волуйко О., Вакаров В. Правоохоронна діяльність в умовах правового режиму воєнного стану в Україні: особливості реалізації. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*. 2024. № 1. С. 43–51.

8. Кулик О. М., Лубенець І. Г. Gender and age characteristics of persons who committed criminal offences in Ukraine in 2014–2024. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2025. Vol. 30, No. 4. P. 43–52. DOI: 10.63341/naia-herald/4.2025.43. URL: https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/9427c8c6-3ce1-4a6a-97cf-2baa04fd2d9d/download (дата звернення: 08.07.2026)

9. Письменський Є. О. War Crimes in the Focus of Criminal Justice: Application of Article 438 of the Criminal Code of Ukraine During the Full-Scale Russian-Ukrainian War. Ukrainian Analytical Digest. 2025. No. 15. URL: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/108801/ssoar-ukrainad-2025-15-pysmenskyy-War_Crimes_in_the_Focus.pdf (дата звернення: 08.07.2026).

10. Шепітько В. Ю., Шепітько М. В. Фіксація доказової інформації про воєнні злочини, вчинені в Україні. *Криміналістичний вісник*. 2023. № 1. URL: https://archive-criminology.com.ua/journal/article/view/34

Дата першого надходження статті до видання: 10.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026